

e-knihovna

Vojtěch VOJTÍŠEK

Městská knihovna v Praze

vojtech.vojtisek@mlp.cz

INFORUM 2012: 18. konference o profesionálních informačních zdrojích

Praha, 22. - 24. 5. 2012

ABSTRAKT:

Městská knihovna v Praze sdružuje své aktivity z oblasti digitalizace, elektronických informačních zdrojů, vydávání a zprostředkování e-knih v projektu E-knihovna. V tomto prostoru jsou řešeny otázky akvizice e-knih, online podoby knihovny, využití a propagace EIZ, spolupráce s nakladateli i meziknihovní, prostřednictvím projektu E-knihovny se Městská knihovna v Praze podílí na formování vztahu mezi uživateli (čtenáři, badateli) a profesionály (autory, nakladateli, knihovníky a poskytovateli). Přednáška zorným úhlem projektu sumarizuje problematiku e-knih v českém knihovnickém prostředí a lehce nastiňuje jeho možný vývojový směr.

Úvodem

Žijeme v krásném 21. století. Rozplétáme tajemství Vesmíru, zhmotňujeme své představy¹, prodlužujeme své smysly², prožíváme informační explozi a jsme propojeni s lidmi i věcmi³. Jsme svobodní ve svých volbách, myšlení a vyznání. Kráčíme k symbióze člověka a stroje, sníme o nesmrtelnosti, prodlužujeme život a odhalujeme jeho smysl. Žijeme ve znamení informací, vědy a pokroku.

Žijeme ve velice komplikovaném 21. století. Existuje tolik možností volby a absence jasně vymezených hranic podkopává jasná rozhodnutí. Víme toho o všem tolik, že je složité rozpoznávat co je správné a co ne. Množství informací a zdrojů klade obrovské nároky na jejich zpracování a utřídění, nepřítomnost tajemství nás činí cynickými a nedůvěřivými, selháváme v intimitě a mezilidských vztazích, stáváme se solipsistickými světy jednotlivců utvářejících společenství, které je stále stejně neuchopitelným, složitým systémem. Žijeme ve znamení lidství, pokusů a omylů.

Žijeme v 21. století, které je stejné a jiné, jako ta minulá i budoucí. Žijeme. Proto je stále o čem psát, o čem číst a o čem mluvit, setkávat se. Proto je v tomto světě stále místo pro knihovnu.

Výchozí situace

V první části tohoto příspěvku bych se rád stručně zamyslel nad současnou situací v oblasti elektronického čtení a to ze tří základních směrů - pohledu uživatele, přístupu nakladatelů a postavení knihoven. V části druhé krátce představím základní činnosti, kterým se věnuje Městská knihovna v Praze na virtuální půdě e-knihovny.

Důležitou skutečností je, že *současní a potencionální uživatelé e-knih jednak umí najít, co potřebují a umí to rychle a levně (zadarmo)*. Uživatel formuluje konkrétní požadavky – jsou-li tyto naplněny, zůstává, nejsou-li, jde hledat jinde. Zároveň je nutné akceptovat fakt, že e-kniha

¹ SAENZ, Aaron. 2012 a Big Year for MakerBot – New 3D Printer, \$Millions in Funding, and Huge Growth Ahead. IN: *Singularity Hub* [online]. Dostupné z http://singularityhub.com/2012/01/22/2012-a-big-year-for-makerbot-%E2%80%93-new-3d-printer-millions-in-funding-and-huge-growth-ahead/?utm_source=feedburner&utm_medium=feed&utm_campaign=Feed%3A+SingularityHub+%28Singularity+Hub%29 [29.4.2012]

² BRAIKER, Brian. Google Project Glass: a new way to see the world. In: *The Guardian* [online]. 2012. Dostupné z: <http://www.guardian.co.uk/world/us-news-blog/2012/apr/05/google> [29.4.2012]

³ CHUI, Michael, Markus LÖFFLER a Roger ROBERTS. The Internet of Things. In: *McKinsey Quarterly* [online]. 2012. Dostupné z: <http://www.mckinseyquarterly.com/The Internet of Things 2538> [29.4.2012]

není zdaleka žádnou novinkou. Číst elektronicky ve smysluplné formě je možné již od počátku devadesátých let minulého století a první řádná databáze vzniká již v roce 1971.⁴ V prostředí českého internetu se obsah – literatura - kumuluje cca 10 let. To je v prostředí internetu velice dlouhá doba, což s sebou nese dva zásadní důsledky:

- a) jedno desetiletí znamená dostatek času k vytvoření takového množství obsahu, který není možné přečíst do konce života
- b) jedno desetiletí průběžné činnosti vytváří skvělé podmínky pro vytvoření zájmových skupin, komunity, která automaticky přináší specifická pravidla, chování, vliv v oblasti zájmu

V tomto roce proběhly první veřejné diskuse⁵ na toto téma a další se chystají – to značí touhu po změně. *Uživatelé chtějí za kvalitní obsah platit*, ovšem cesta k němu musí vést tím způsobem, na který jsou zvyklí – *rychle a jednoduše*. Pro nakladatele se proto odehrála zásadní změna – digitální revoluce s sebou přináší zároveň změnu paradigmatu – digital shift = paradigm shift. Důležité je ono „přeřazení“ – změna paradigmatu je charakterizována skokem, namísto postupného (řiditelného) vývoje. Je třeba nacházet nové modely, nové distribuční kanály, konkurovat zároveň svým zákazníkům. To je novinka – současná situace tak může být ochromující (některá nakladatelství zeštíhlují, jiná dokonce zanikají), ale nabízí i povzbudivá čísla⁶. *Knihovny* uživatele a nakladatele *spojují*. Poskytují službu veřejnosti a mají v takto pestrém e-knižním prostředí šanci stát se garantem obsahu, který budou umět vhodně zprostředkovat. Jak se do tohoto bodu dostat?

⁴ viz NĚMEC, Jakub : *Vývoj v oblasti elektronických knih a elektronického papíru*. Ústav informačních studií a knihovnictví Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Praha 2007. Dostupný z WWW: http://texty.jinonice.cuni.cz/studijni-texty/nemec-jakub/nemec_01.pdf/view?searchterm=e-knihy [30.4.2012]. Str. 2-3

⁵ Záznam diskuze je dostupný z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/kultura/167313-panelova-diskuze-na-tema-knizni-piratstvi/>

⁶ Srv. Lupa.[online]. ISSN 1213-0702. Dostupné z: 2012 <http://startup.lupa.cz/clanky/palmknihy-publikovaly-statistiky-prodeje-eknih/> [30.4.2012]. a také tamt., dostupné z: <http://startup.lupa.cz/clanky/kosmas-prodal-za-dva-mesice-temer-ctyri-tisice-e-knih/> [30.4.2012]

Konkrétní řešení v MKP

Elektronické služby Městské knihovny v Praze jsou sjednoceny v projektu s názvem E-knihovna. Tento projekt lze rozdělit do tří základních oblastí – **digitalizace, e-knihy a elektronické informační zdroje**. Digitalizaci v MKP odstartoval v r. 2007 projekt HISPRA, v současnosti je hlavním cílem konzervace a zpřístupňování vzácných tisků, cenných materiálů pro badatele a obohacování fondů o autorsky volná díla v tematických celcích – projekty **Karel Čapek, Božena Němcová, Pohádky, K. H. Mácha** a nejčerstvěji **Knížky nejen do školy**, kde ve spolupráci se školami shromažďujeme povinnou a doporučenou literaturu, obohacenou a doplňující informace k autorům a dílům. Elektronické informační zdroje jsou již tradiční součástí univerzální veřejné knihovny, v rámci e-knihovny se zabýváme analýzou přístupů, jejich využití a zejména implementací nových možností jejich propagace a usnadnění jejich využívání – chystá se spuštění rešeršní služby a v rámci chystaných úprav stávajícího webu e-knihovny také usnadnění jejich používání. Zatímco digitalizace a akvizice, popř. udržování licencovaných elektronických informačních zdrojů jsou procesy trvalé, oblast e-knih je pro e-knihovnu prostředím velice dynamickým. Městská knihovna v Praze se proto na tomto poli vydává hned několika směry – začátkem tohoto roku byla vytvořena metodika pro **akvizici e-knih** – pátráme proto po zdrojích volných knih, dojednáváme práva a umíme již tyto tituly zanést do fondu. Dále se Městská knihovna v Praze rozhodla vstoupit do Svazu českých nakladatelů a knihkupců, neboť sama vydala několik publikací a právě v oblasti e-knih se této činnosti hodlá intenzivně věnovat. Městská knihovna také prostřednictvím e-knihovny jedná se současnými autory, kterým nabízí možnost spolupráce a zprostředkování jejich děl čtenářům a veřejnosti na základě licence Creative Commons. Mezi projekty o spolupráci je také třeba zmínit projekt **„E-knihy do každé knihovny“**. V souvislosti s obsahem *Koncepce rozvoje knihoven v letech 2011 – 2015* a závěrů první konference o e-knihách v českém prostředí⁷ můžeme učinit dva závěry – v ČR je zájem o spolupráci při utváření elektronického obsahu a je nutné vyvíjet na tomto poli aktivitu – zkoušet různá řešení. Projekt „E-knihy do každé knihovny“ stojí legislativně na knihovní licenci, tj. *možnosti knihoven zpřístupňovat tituly, které jsou součástí fondu, v jakékoli (tedy v tomto případě elektronické formě) rozmnoženině na místě samém*. Principiálně potom právě na spolupráci s nakladateli, neboť knihovna ručí za bezpečnost svěřeného obsahu a nabízí čtenářům další cestu k e-knihám. Jak bylo předestřeno v úvodní části příspěvku, je současná situace ve znamení změn, zkoušení a nových přístupů. To je samo o sobě nesmírně zajímavé, ale

⁷ Srv. KUTSYN, Myroslava. *Konference "České e-knihy v českých knihovnách"*. IN: Inflow: information journal [online]. 2012, roč. 5, č. 2 [cit. 2012-04-30]. Dostupný z WWW: <<http://www.inflow.cz/konference-ceske-eknihy-v-ceskych-knihovnach-0>>. ISSN 1802-9736

zároveň velice náročné pro jednotlivé knihovny – proto je projekt zaměřen také na spolupráci meziknihovní (k projektu přistoupily Národní knihovna, Národní technická knihovna, Moravská zemská knihovna, Severočeská vědecká knihovna, Jihočeská vědecká knihovna, Knihovna Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze a další jsou v jednání) – zde tím opět vzniká prostor pro diskusi, setkávání a výměnu informací. Odpovědí na otázku, jak připravit či vytvořit podmínky pro progresivní poskytování informačních služeb je tedy aktivita - je třeba se společně zapojit do činností, které již byly odstartovány a zkusit nové. Cest, kudy se elektronické čtení může ubírat, je hned několik, ovšem všudypřítomná změna situace napovídá, že konkrétní směr vývoje předvídat nelze.

Budoucnost?

Je velice těžké úspěšně předvídat budoucnost, ovšem je zřejmá nutnost plánovat dopředu. To podstatné se odehrává právě nyní – nyní se formují metody pro oblast elektronických knih, vznikají nová, ryze webová nakladatelství, autoři se zkusí prodat sami a nakladatelé zkoumají možnosti spolupráce s knihovnami i bez nich. Lawrence Lessig se ve své *Svobodné kultuře* snaží poukázat na to, že velké množství přelomových technologií či přístupů k šíření a vytváření kultury lze ve svých počátcích rozeznávat jako hrozbu či porušování pravidel.⁸ Dříve či později se však tato stanou součástí běžného života. Přál bych proto nejen knihovnám, ale všem, kdo jsou zapojeni, aby se podařilo při formování podmínek pro české e-knihy postupovat nejen zodpovědně, ale také svobodně.

⁸ viz LESSING, Lawrence. *Svobodná kultura*. 2010. vyd. S.I.: s.n., dostupné z: http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/71/64/32/svobodna_kultura.pdf [30.4.2012]